

this reason, the children were involved to evaluation of their movements, independent doing of motor actions and different game tasks.

Key words: *physical education, conscious attitude, interaction, interest, physical activity, family.*

УДК 378.147:371.13

Тетяна Бабюк
Tetiana Babiuk

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

READINESS OF FUTURE PRESCHOOL TEACHER TO FORM SENIOR PRESCHOOLERS' ECOLOGICALLY MOTIVATED BEHAVIOUR

У статті автор досліджує проблему професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників. Проаналізовано зміст загальної готовності вихователя до роботи з дітьми дошкільного віку та готовності до здійснення екологічного виховання дітей і на цій основі визначено уміння педагога, необхідні для успішного формування екологічно мотивованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *професійна готовність, уміння, екологічне виховання, екологічно мотивована поведінка, старші дошкільники, майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів.*

Проблему готовності особистості до будь-якого виду діяльності досить широко представлено в науковій літературі. Готовність до професійної діяльності – це психологічне новоутворення особистості, яке дозволяє свідомо й самостійно здійснювати професійну діяльність на всіх рівнях (планування, виконання, контроль, аналіз). У сучасних публікаціях поняття «професійна готовність» використовується у різних значеннях, а іноді навіть ототожнюється з іншими поняттями, такими як «професійна компетентність», «професійна підготовка», тому виходимо з того, що підготовка до професії – це процес формування готовності до неї, орієнтація на виконання певних трудових завдань, а готовність до праці є результатом професійної підготовки.

Екологічне виховання має здійснюватися з дошкільного дитинства, коли закладаються перші підвалини світогляду та практичної взаємодії з предметно-природним середовищем. Різні аспекти екологічного виховання дошкільників висвітлено в дослідженнях Г. Беленької, Л. Буркової, Н. Горопахи, Л. Іщенко, І. Корганової, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лупійко, Г. Марочко, В. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, М. Роганової, Д. Струннікової, Г. Тарасенко, Н. Яришевої. Науковці стверджують, що успішність екологічного виховання дітей безпосередньо залежить від якісної еколого-педагогічної підготовки вихователів.

Метою статті є дослідження проблеми професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників.

Практична готовність майбутнього педагога до професійної діяльності проявляється через відповідні вміння: діагностувати рівень розвитку дітей, ставити навчальну мету та завдання, передбачати результати педагогічного впливу, раціонально відбирати форми та методи, розробляти конспекти різних форм роботи, обладнувати педагогічний процес, організовувати дитячий колектив. Ці уміння мають свою специфіку в педагогів різних спеціальностей.

Важливо розглянути зміст загальної готовності вихователя до роботи з дітьми дошкільного віку та готовності до здійснення екологічного виховання дітей і на цій основі визначити уміння та риси педагога, необхідні для успішного формування екологічно мотивованої поведінки в дітей старшого дошкільного віку.

У готовності до роботи з дітьми дошкільного віку можна визначити методичний, соціальний та психологічний компоненти. Методична готовність характеризується сформованістю професійних умінь та навичок: конструктивних, організаційних, інформаційних. Соціальна готовність охоплює сферу взаємин вихователя з дітьми, батьками, колегами, адміністрацією на різних рівнях педагогічного спілкування й містить соціально-рольовий та комунікативний компоненти. Психологічна готовність характеризується сформованістю особистісних рис і може складатися з мотиваційного, емоційно-вольового та особистісного компонентів. Важливість сформованості кожного із зазначених компонентів для здійснення навчально-виховної роботи з дітьми безсумнівна, але особливий інтерес становить мотиваційний компонент психологічної готовності до роботи з дітьми дошкільного віку, на сформованість якого вказує свідоме прагнення студента бути вихователем, бажання передавати наступному поколінню власний досвід, докладання для цього знань і здібностей, намагання досягти успіху в педагогічній діяльності, потреба в самоосвіті. Отже, готовність до роботи з дітьми дошкільного віку передбачає сформованість певних особистісних рис, професійних умінь та навичок, а також особливий психологічний стан.

У фахівця зі спеціальності 012 Дошкільна освіта мають бути сформовані такі вміння:

- творчо застосовувати засвоєні знання з психолого-педагогічних дисциплін у ході розв'язання педагогічних, навчально-виховних та науково-методичних завдань з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей дітей, функціонування дитячих колективів у певних педагогічних ситуаціях;
- проводити навчально-виховну роботу на високому теоретичному та методичному рівнях, об'єктивно визначати ступінь та глибину засвоєння дошкільниками програмового матеріалу;
- використовувати різноманітні методи, прийоми, засоби й форми навчання, сучасні прогресивні підходи до керівництва навчально-виховною, оздоровчою та самостійною художньою діяльністю дітей;
- творчо й ефективно використовувати навчальне обладнання, технічні засоби навчання;
- формувати в дошкільників систему знань про навколишній світ, природні та суспільні явища, національні традиції, основи граматики рідної мови, розвивати культуру усного мовлення, стимулювати інтерес до літератури, музики, живопису;
- здійснювати краєзнавчу та природоохоронну роботу з дітьми;
- виявляти та враховувати індивідуальні особливості дітей дошкільного віку;
- працювати з батьками та батьківським активом.

Указані вміння, безсумнівно, необхідні для здійснення екологічного виховання дітей, але за таким узагальненим переліком важко визначити вимоги до особистісного зростання майбутнього фахівця дошкільної освіти під час навчання у ВНЗ.

Вивчення функцій та вмінь педагога дошкільного навчального закладу, які визначив О. Кучерявий, допомогло виокремити з них найбільш важливі для вирішення завдань формування у дітей екологічно мотивованої поведінки: діагностико-прогностичні (прогнозувати емоційні реакції дітей, дії та вчинки, сприяти саморегуляції поведінки); ціннісно-орієнтаційні (навчати відчувати й розуміти красу рідної природи під час прогулянок, екскурсій, через народну творчість, літературу та образотворче мистецтво); організаційно-розвивальні (забезпечувати розвиток дітей у грі, праці, пізнавальній діяльності); професійно-творчі (займатися професійним самовихованням); управлінсько-комунікативні (створювати умови для формування в дитини передумов внутрішньої дисципліни як підвалини саморегуляції, а саме: стимулювати розвиток здатності порівнювати свою поведінку з поведінкою інших, давати

моральний зразок виховання тощо; організовувати життєдіяльність дитини за принципом співтворчості з вихователем); соціально-педагогічні (підвищувати рівень психологічної й педагогічної культури батьків) [3, с. 180–184].

Вищеокреслені функції і вміння дошкільного педагога дозволив визначити професійну готовність вихователя як складне структурно-динамічне утворення, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних та мотиваційних цінностей, які набули значення особистісного смислу і стали мотивами професійної діяльності та поведінки, а готовність до екологічної роботи з дітьми – як складову загальної професійної готовності в тій частині, що стосується педагогічної допомоги дітям у пізнанні природи, гармонізації стосунків із довкіллям, виховання еколого-культурної особистості, формування в дітей екологічно мотивованої поведінки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що науковці виокремлюють різні види професійної готовності до еколого-педагогічної діяльності. Готовність до здійснення екологічної освіти та виховання сучасні дослідники розглядають як інтегративне динамічне особистісне утворення (загальнонаукові, психолого-педагогічні, екологічні, фахово-екологічні й методичні знання, вміння і навички), а формування екологічної культури – як результат еколого-педагогічної підготовки. Серед компонентів готовності визначають і мотиваційний. Нам імпонують думки дослідників щодо важливості:

- усвідомлення майбутнім педагогом своєї еколого-професійної ролі педагога (особистості, громадянина);
- визначення готовності через результати роботи з дітьми;
- побудови процесу підготовки на діагностичній основі, самовдосконаленні.

Сучасні дослідники розглядають готовність до еколого-педагогічної діяльності як «результат еколого-педагогічної підготовки» (С. Совгіра), «інтегративну властивість особистості» (Т. Чистякова), «інтегративне, системне, особистісне утворення» (Т. Нінова).

Найбільш чітко визначення змісту екологічної підготовки педагога надав В. Ясвін [6, с. 54–58]. У професійній підготовці педагогів до ефективного здійснення процесу комплексної екологічної освіти виокремив:

1. Еколого-теоретичний блок, що включає опанування вміння використовувати екологічний потенціал природничих дисциплін і формування цілісної картини системи «людина – суспільство – природа».

2. Еколого-гуманітарний блок, спрямований на підвищення ерудиції у сфері екологічно-орієнтованої літератури, творчості письменників-натуралістів; мистецтвознавчих питань, які розглядають тему природи в літературі, музиці, візуальному мистецтві; підготовку до естетичного аналізу природних об'єктів та естетичного осмислення їх вітальних проявів, а також до розуміння етики взаємодії людини зі світом природи.

3. Натуралістичний блок передбачає формування практичних умінь і навичок взаємодії з природними об'єктами, а також оволодіння екологічними технологіями: спостереження природних об'єктів, їх розпізнавання, правила поведінки в природному середовищі тощо.

4. Психолого-педагогічний блок – загальна психолого-педагогічна та спеціальна підготовка: психологія екологічної свідомості та екологічна педагогіка.

5. Методичний блок – методична та технологічна підготовка: оволодіння комплексом педагогічних умінь (уміння проводити різні форми роботи, організовувати еколого-розвивальне середовище).

Сучасні дослідники як складники готовності педагога до вирішення завдань екологічної освіти та виховання визначають відповідні особистісні риси, знання у сфері природознавства, екології, охорони природи та практичні вміння організації різних форм роботи з дітьми.

Отже, у психолого-педагогічній літературі поняття готовності до педагогічної діяльності загалом і до еколого-педагогічної зокрема визначене практично в усіх аспектах професійного

становлення майбутнього педагога, однак становлення готовності майбутнього вихователя до формування у дітей екологічно мотивованої поведінки залишилося поза увагою науковців.

У цьому дослідженні виходимо з того, що готовність майбутніх вихователів до формування у дітей екологічно мотивованої поведінки є складником більш ґрунтовної характеристики педагогічного професіоналізму – готовності вихователя до педагогічної діяльності, що розглядається як функціональний стан і стійка характеристика особистості й уключає в себе: екологічну спрямованість, позитивну мотивацію, професійно необхідні риси особистості, природознавчі знання, уміння й навички, рефлексію результатів власної праці, забезпечуючи високі результати еколого-педагогічної діяльності.

Сучасні дослідники підкреслюють зв'язок між рівнем екологічної культури вихователя та його можливостями щодо виховання екологічної культури дітей. Так, Н. Яришева наголошує на необхідності підготовки творчого вихователя, якому слід бути обізнаним з природою рідного краю, мати емоційну чутливість, зацікавленість, спостережливість. Лише такий вихователь зможе закласти «фундамент екологічної культури» [5, с. 12].

С. Ніколаєва справедливо називає вихователя носієм екологічної культури [4, с. 6]. Саме педагог є головною фігурою і визначальним чинником в екологічному вихованні. Виокремлює три аспекти особистості вихователя, які визначають успіх у становленні підвалин екологічної культури дітей:

- розуміння екологічних проблем і причин, які їх породжують, відчуття громадянської відповідальності;
- професійність і майстерність (розуміння мети, завдань екологічного виховання, володіння методикою екологічного виховання та конкретною технологією екологічної роботи з дітьми);
- загальна орієнтація на гуманістичну модель виховання (створення сприятливої атмосфери перебування дітей у дошкільному закладі, екологізація їхньої життєдіяльності).

У моделі екологічної підготовки майбутніх вихователів, що її розробила О. Газіна, перевага надається практичним умінням [2]. Авторка згрупувала їх у блоки з урахуванням характеристики і спрямованості їх дії, особливостей еколого-педагогічної діяльності вихователя. До першого блоку увійшли психолого-педагогічні уміння: аналітичні, прогностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні. До другого блоку – уміння організовувати природне середовище в умовах дошкільного закладу, уміння створювати оптимальні умови для організмів, уміння обладнувати педагогічний процес необхідним для еколого-педагогічної роботи матеріалом.

У роботі використовувалася найбільш поширена у сучасних дослідженнях структура еколого-педагогічної готовності, а саме визначалися теоретичний, практичний і мотиваційний компоненти. Щодо майбутніх вихователів теоретичний компонент еколого-педагогічної готовності включає:

- знання основ природознавства та екології (природа Космосу, природні умови, рослинний і тваринний світ України, сезонні явища в природі, особливості природно-територіального комплексу рідного краю, екологічні проблеми, охорона природи);
- знання методики дошкільної екологічної освіти (теоретичні підвалини: філософські, природничі, педагогічні, психологічні; мета, завдання, зміст екологічної освіти, форми, методи, засоби та новітні технології екологічної освіти дошкільників).

Практичний компонент являє собою сукупність психолого-педагогічних умінь у сфері екологічної освіти дошкільників:

- аналітичні (діагностувати рівень екологічної вихованості й обізнаності дітей на основі адекватно дібраної методики; спостерігати й аналізувати еколого-виховний процес, надавати конкретні рекомендації з його удосконалення; аналізувати обладнання педагогічного процесу дидактичними й наочними посібниками, технічними засобами, надавати

- рекомендації з поліпшення методичної та матеріально-технічної бази; оцінювати організацію і стан куточків природи, зелених зон на ділянці дошкільного навчального закладу);
- прогностичні (прогнозувати розвиток особистості дитини та групи дітей дошкільного віку; передбачати результати педагогічного впливу на дітей у ході еколого-виховного процесу; прогнозувати удосконалення своєї педагогічної майстерності);
 - конструктивні (формулювати завдання екологічної освіти дітей, визначати шляхи та засоби їх реалізації; раціонально вибирати методи й форми природознавчої роботи з дошкільниками; відбирати необхідний дидактичний матеріал у відповідності з метою екологічного навчання й виховання, з урахуванням вікових особливостей дітей; складати конспекти конкретних заходів (природознавчі заняття, екскурсії, прогулянки, екологічні проекти, розваги тощо), планувати роботу з виховання екологічної спрямованості особистості);
 - організаторські (організовувати екологічно мотивовану діяльність дітей (пізнавальну, трудову, ігрову, пошукову та ін.); обирати найбільш раціональні форми організації дошкільників залежно від конкретної педагогічної ситуації; створювати умови, які сприятимуть успішній реалізації процесу екологічної освіти; організовувати власну екологічну діяльність);
 - комунікативні (встановлювати контакт із колективом дітей, знаходити індивідуальний підхід до кожної дитини в процесі екологічної освіти; володіти словом як інструментом еколого-педагогічного впливу, знати й використовувати засоби художньої літератури, фольклору, народної педагогіки; регулювати взаємостосунки між дітьми та проблемні ситуації в спілкуванні з природою; надавати допомогу в налагодженні взаємодії з природою; знаходити правильну форму спілкування з колегами та батьками у сфері екологічного виховання дітей);
 - уміння створювати еколого-розвивальне середовище (вміння організовувати природне середовище в умовах дошкільного навчального закладу: обладнати акваріум, тераріум, інсектарій як зразки штучно створених біоценозів; використання їх для ознайомлення дітей із функціонуванням аналогічних екосистем у природних умовах; організувати екологічну стежину, агроценози на ділянці дошкільного закладу у відповідності з вимогами методики, віковими можливостями дітей, умовами рідного краю; вміння створювати оптимальні умови для організмів: розміщувати рослини та тварин з урахуванням їх біологічних особливостей, реальних умов життя в природі; здійснювати догляд за рослинами і тваринами, спрямований на задоволення диференційованих потреб живих організмів; уміння обладнувати педагогічний процес необхідним для еколого-педагогічної роботи матеріалом: добирати й самостійно створювати дидактичні й наочні посібники у відповідності з їх функціональним призначенням, вимогами методики, віковими особливостями дітей; складати методичні рекомендації щодо застосування розробленого матеріалу; ефективно використовувати виготовлені дидактичні й наочні посібники в природознавчій роботі з дітьми).

Мотиваційний компонент відбиває соціально-моральну позицію майбутнього вихователя щодо проблем екологічного навчання та проявляється в інтересі й потребі підвищувати рівень екологічної освіти, у відповідальності за якість підготовки до роботи з дітьми та результати екологічної освіти.

Серед окреслених компонентів еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів провідну роль відіграє мотиваційний, оскільки саме розвинені екологічні мотиви є стимулами для активної пізнавальної діяльності у сфері природи, для методичної підготовки до роботи з дітьми, для участі в природоохоронній діяльності та дотримання правил екологічно доцільної поведінки. Через це формуванню мотиваційної еколого-педагогічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти ми приділяли більшу увагу.

У цьому аспекті цікавим для нас є дослідження К. Бабакіної, яка визначила мотивацію оволодіння екологічною культурою як систему усвідомлених спонукань особистості, що становить основу та рушійну силу екологодоцільної поведінки й реалізується в усіх напрямках життєдіяльності особистості за активної позиції, спрямованої на збереження природних цінностей (ресурсних, соціальних, моральних, естетичних) [1, с. 4-5]. Дослідниця розглядає мотивацію оволодіння екологічною культурою як компонент структури особистості, який являє собою інтегративне, динамічне, цілісне новоутворення, критеріями розвитку якого виступають: ступінь сформованості окремих мотивів як компонентів мотивації; структура мотивації; ступінь розвитку цілісних властивостей мотивації; ступінь сформованості функцій мотивації в регуляції стосунків особистості з природними об'єктами, що визначає екологодоцільну поведінку та соціально-ціннісні орієнтації в природі.

Отже, теоретичне вивчення досліджень із проблем еколого-педагогічної готовності майбутнього вихователя дозволило визначити її як інтегративне новоутворення особистості педагога, що характеризується сукупністю екологічних, природничо-краєзнавчих, теоретичних та методичних знань у сфері екологічної освіти дошкільників, розвиненістю потребнісно-мотиваційної сфери, сформованістю екологічної свідомості та поведінки в природі, усвідомленням власної еколого-педагогічної місії, наявністю уміння справляти вплив на мотивацію діяльності в природі та можливістю успішного формування підвалин екологічної культури дітей, бажання самореалізації та подальшого самовдосконалення в професійній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень уможливив визначення провідних особистісних рис та вмінь, необхідних вихователю для вирішення завдань формування в дітей екологічно мотивованої поведінки:

1. Розвинені потреби у сферах взаємодії з природним довкіллям та еколого-освітньої діяльності, інтереси щодо природи та вміння впливати на потребову сферу дітей, оскільки саме потреби є головними мотивами діяльності та поведінки людини. Серед потреб у сфері взаємодії з природою найбільш важливими для майбутнього вихователя є: у спілкуванні з природою; у чуттєвому переживанні та співчутті до природних об'єктів; у збереженні, активному захисті природних об'єктів; у відображенні світу природи у творчості; у передачі власних надбань у сфері природи вихованцям.

2. Розвинену чуттєву сферу та вміння підтримувати позитивні почуття дітей. Успішність будь-якої діяльності залежить від емоційного настрою. Емоції та почуття можуть також виступати в ролі мотивів екологічної діяльності. Почуття як стійке емоційне ставлення людини до дійсності виявляють провідну спрямованість особистості, тому важливо враховувати в педагогічному процесі емоційний стан студентів і справляти вплив на емоційну сферу.

3. Уміння відчувати, розуміти красу природи, говорити про власні естетичні враження та впливати на естетичні почуття дітей, що так само позначаються на формуванні ціннісного ставлення до природи та позитивних почуттів до неї.

4. Усвідомлення мети та завдань екологічної освіти дітей, уміння самостійно здійснювати пошук найбільш адекватних шляхів її вирішення.

5. Уміння діагностувати рівні екологічних уявлень, екологічної вихованості дітей, особливості ставлення дітей до природного довкілля, аналізувати результати діагностування. Для того, щоб вплинути на мотиви поведінки дитини, слід також розуміти та враховувати особливості її пізнавальної, потребової, ціннісної, емоційної сфер.

6. Уміння використовувати еколого-розвивальне середовище для вирішення завдання формування екологічно мотивованої поведінки. Розвиток мотиваційної сфери залежить від зовнішнього середовища – об'єкти навколишньої дійсності пробуджують пізнавальні інтереси, сприяють виникненню потреб. Еколого-розвивальне середовище є засобом організації екологічно орієнтованої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

7. Уміння використовувати різні види діяльності дітей (пізнавальну, ігрову, трудову, екологічно орієнтовану), методики та технології для вирішення завдання формування екологічно

мотивованої поведінки за допомогою зовнішнього й так званого «внутрішнього» способу, який є більш ефективним. У процесі діяльності та набуття власного досвіду поведінки відбувається виникнення й закріплення мотиву природним шляхом.

Отже, еколого-педагогічну готовність вихователя було визначено як компонент загальної професійної готовності в тій частині, що стосується екологічної освіти, виховання екологічно культурної особистості дошкільника та педагогічного супроводу дитини в процесі гармонізації стосунків з природним довкіллям.

Список використаних джерел

1. Бабакина Е. Н. Формирование у подростков мотивации овладения экологической культурой при изучении предметов естественно-научного цикла : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук / Е. Н. Бабакина / Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2004. – 26 с.
2. Газина О. Профессиональная готовность к эколого-педагогической работе с дошкольниками / О. Газина // Дошкольное воспитание. – 2001. – №7. – С. 86–90.
3. Кучерявий О. Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. Г. Кучерявий. – Київ, 2002. – 523 с.
4. Николаева С. Н. Методика экологического воспитания дошкольников / С. Н. Николаева. – Москва : Изд. центр «Академия», 1999. – 184 с.
5. Яришева Н. Ф. Методика ознакомления детей с природой / Н. Ф. Яришева. – Київ : Вища школа, 1993. – 219 с.
6. Ясвин В. А. Психология отношения к природе / В. А. Ясвин. – Москва : Смысл, 2000. – 456 с.

The article deals with the problem of preschool teachers' professional training to form senior preschoolers' ecologically motivated behavior. The author analyses the content of preschool teacher's general readiness to work with preschool children and defines teacher's skills necessary for successful formation of senior preschoolers' ecologically motivated behavior.

Future teacher's practical readiness for professional activity is gained through the following skills: to define the level of children's development, to set educational purposes and objectives, to foresee the results of pedagogical influence, to choose rational forms and methods, to make scenarios of different work forms, to equip educational process and organize children collective.

The author defines preschool teachers' skills and qualities to form senior preschoolers' ecologically motivated behavior. Among the components of ecological-pedagogical training of future preschool teachers the motivational component is of great importance because the developed ecological motives are the stimulus for active cognitive activity in the sphere of nature, for methodological training to work with children, for taking part in nature-protecting activities and following the rules of ecologically relevant behavior.

Future preschool teacher's ecological-pedagogical readiness is an integrative quality of the teacher's personality, characterized by: a set of environmental, natural and local, theoretical and methodological knowledge in the field of preschoolers' environmental education; the development of need and motivational sphere; the formation of ecological awareness and behaviour within nature; the awareness of environmental and educational mission; the ability to influence on the motivation of the activities within nature; the ability of successful formation of the basis for children's environmental culture; the wish of self-realization and self-improvement in professional activity.

Key words: professional readiness, skills, ecological education, ecologically motivated behaviour, senior preschoolers, future preschool teachers.